

5. Chrobáková Lněničková A. «Malý» retribuční dekret a německy hovořící obyvatelstvo v Ostravě v letech 1945–1948 / A. Chrobáková Lněničková // Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945 / Adrian von Arburg, Tomáš Dvořák, David Kovařík a kol. ; Edice Země a kultura střední Evropy. Sv. 15 ; Hlavní redaktor prof. J. Malíř. – Brno : Matice moravská, 2010. – S. 465–470.
6. Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění: náčrt výkladu německo-českých dějin od 19. st. / red. I. Weidenhofferova. – Praha, 1996. – 39 s.
7. Kuklík J. Dekrety prezidenta republiky ve vztahu k německé a maďarské menšině / J. Kuklík // Konec soužití Čechů a Němců v Československu: sborník k 60. výročí ukončení II světové války / Hynek Fajmon, Kateřina Houšková (eds.). – Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. – S. 47–62.
8. Kural V. Místo společenství – konflikt! Češi a Němci ve velkoněmecké říši a cesta k odsunu 1938–1945 / V. Kural. – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1994. – 295 s.
9. Makrlík V. Češi a Němci. Studie proveditelnosti společných dějin a budoucnosti / V. Makrlík. – Praha : Ideal, 2009. – 404 s.
10. Německé menšiny v právních normách. 1938–1948. Československo vesrovnání s vybranými evropskými zeměmi / k vydání připravili: Jiri Pešek, Oldřich Tóma, Manfred Kittel, Horst Möller. – Brno ; Praha : Nakladatelství Dolpnek a Ústav pro soudobé dějiny, 2006. – 601 s.
11. Nittner E. Vyhnání sudetských Němců a konec německo-českého sousedství v českých zemích (1945–1946) / E. Nittner // Tisíclet česko-německých vztahů. – Praha : Panevropa, 1995. – S. 245–262.
12. Peroutková M. Vyhnání. Jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách / M. Peroutková. – Praha : Libri, 2008. – 204 s.
13. Petráš R. Specifika právního postavení Němců napočátku komunistické éry / R. Petráš // Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945 / Adrian von Arburg, Tomáš Dvořák, David Kovařík a kol. ; Edice Země a kultura ve střední Evropě. Sv. 15 ; Hlavní redaktor prof. J. Malíř. – Brno : Maticemoravská, 2010. – S. 318–335.
14. Seibt F. Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy / F. Seibt. – Praha : Academia, 1996. – 464 s.

УДК 94(470+571)«1914/1918»:159.954.2«1812»

Сабіна Котова

Образ «Вітчизняної війни» в конструюванні колективної пам'яті росіян напередодні та під час Першої світової війни (1914–1918 рр.)

У статті проаналізовано прояв феномену «колективної пам'яті» в контексті конструювання образу «Вітчизняної війни» 1812 р. у свідомості росіян напередодні та під час Першої світової війни (1914–1918 рр.) Схарактеризовано роботи періоду війни 1812–1814 рр., історіографія початку ХХ ст., публіцистика періоду Першої світової війни та сучасні наукові розвідки.

Ключові слова: колективна пам'ять, колективні уявлення, Вітчизняна війна 1812 р., Перша світова війна, «образ ворога».

Котова С. Образ «Отечественной войны» в конструировании коллективной памяти россиян накануне и во время Первой мировой войны (1914–1918 гг.). В статье рассматривается проявление феномена «коллективной памяти» в контексте конструирования образа «Отечественной войны» 1812 г. в сознании россиян накануне и во время Первой мировой войны (1914–1918 гг.). Анализируются труды периода войны 1812–1814 гг., историография начала ХХ в., публицистика периода Первой мировой войны и современные теоретические труды. Проиллюстрирована основная цель государственной идеологии России в начале ХХ ст. – легитимизация главной российской имперской идеи о гегемонии через глорификацию образа победоносной Отечественной войны 1812 г. Прослеживаются изменения «государственного образа врага» с французов на немцев и смены идеологических конструктов образа Отечественной войны. Именно в годы Первой мировой войны был поставлен вопрос о значении Заграничного похода 1813–1814 гг. в дальнейшей истории Европы. Сделан вывод о важности образа «Отечественной войны» в конструировании коллективной памяти начала ХХ ст. Отвага героев Отечественной войны 1812 г. служила примером для подражания в годы Первой мировой войны.

Ключевые слова: коллективная память, коллективные представления, Отечественная война 1812 г., Первая мировая война, «образ врага».

Kotova S. The Image of the «Patriotic war» in the Constructing of the Collective Memory of Russia Before and During World War I (1914–1918). The demonstration of the phenomenon of the «collective memory» in the sense of the constructing of the image of “Patriotic War” of 1812 in the consciousness of the Russians before and during World War I (1914–1918) is reviewed in this article. The works of the war period (1812–1814), the

historiography of the beginning of the 20th century, the publicism of the World War I and modern theoretical studies are analyzed. The main purpose of the state ideology of Russia at the beginning of the 20th century, the legitimation of the main Russian imperial idea about the hegemony through the glorification of the image of victorious Patriotic War 1812, are illustrated. The changes of "state enemy's image" from French to German and changes of ideological constructs of the image of Patriotic War are traced. Exactly during the World War I the question of the sense of the Foreign Campaign of 1813–1814 in the history of Europe are raised. It is concluded about the importance of the image of «Patriotic War» in the constructing of the collective memory at the beginning of the 20th century. The courage of the heroes of the Patriotic War of 1812 served as an example for imitation during the World War I.

Key words: collective memory, collective representations, Patriotic War of 1812, World War I, "image of enemy".

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасних умовах, коли людство переосмислює домінуючі світоглядні основи з огляду на нові «виклики» часу та переглядає цінності, які панували тривалий час у світовому порядку, не зайвим буде врахувати досвід подолання точок біфуркації, у яких цивілізації обирають свій подальший шлях. Важливу роль тут відіграє «ідентичність» як прояв сконструйованої «колективної пам'яті». Це поняття ввів у термінологічний апарат соціогуманітарних наук М. Хальбвакс у 20-ті роки минулого сторіччя, але дискусії з приводу його змістового наповнення тривають і донині. Сучасна німецька дослідниця А. Ассман пропонує замінити це поняття трьома – «соціальна», «політична» й «культурна» пам'ять. Якщо індивідуальна пам'ять є динамічним засобом перероблення індивідуального досвіду, а соціальна («оперативна») формує власне ставлення покоління до минулого, то «політична» пам'ять призначена для комунікації між поколіннями й через публічну меморіальну культуру покликана сформувати тривалий образ минулого. Останній тип пам'яті не пов'язаний із особистими спогадами соціальних груп, він вписаний в емоційно заряджений і однозначно сформований наратив та вкорінений у матеріальних і візуальних знаках (меморіальні місця, пам'ятники, річниці тощо) [1, с. 21–28]. Крім того, спільні суспільні маркери допомагають долати простір «свій» – «чужий» через загальні мікротопоси пам'яті, які виконують певну дидактичну функцію. Для соціологізації вкрай важливі колективні уявлення про власну історію. Але публічна історія часто стає зброєю для політичних цілей. Її починають використовувати з практичною метою – у маніпулятивних техніках і стратегіях як потужну творчу або руйнівну силу. Немає жодної форми влади, яка б для своєї легітимації не послуговувалася історією. Історична свідомість вписує структури влади в концепції ідентичності самих учасників, у систему й уявлення їхнього «я» та їхнього «ми» згідно з мета-наративами, відповідальними за ідентичність [2, с. 23]. На думку С. Зонтаг, поняття «колективна пам'ять» варто замінити словом «ідеологія», адже сугестивні образи впливають на почуття, вірування, суспільну думку та здатні управляти ними. До того ж, ідеологія формує спеціальні політичні символи, які слугують ефективним засобом навіювання хибного світосприйняття, зміни цінностей та сприяють новому розумінню речей [3, с. 85–86].

Безперечно, часом панування «політичного виміру історичної культури», апогеєм гри різних шкіл ідеології стало ХХ ст. Старі стереотипи Віденського конгресу ще з кінця ХІХ ст. перестали відповідати складним зв'язкам між країнами Європи, яка на той час фактично стояла на порозі глобалізації [4, с. 4]. Неспроможність використання досвіду та розв'язання нагальних кризових проблем спричинили спалах етноцентризму, який вилився у дві світові війни та цивілізаційний розкол. Тому звернення до теми конструювання колективної пам'яті, на прикладі Російської імперії початку ХХ ст., допоможе нам осягнути проблематику створення і меморіалізації образів минулого офіційними історичними наративами та публічними засобами «історичної культури».

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Тема Вітчизняної війни 1812 р. достатньо розроблена в науково-історичній літературі. Справжній «бум пам'яті» з цієї проблематики припадає на 2012 р., коли Росія святкувала двохсотріччя перемоги в першій Вітчизняній війні. Саме тоді вийшло багато статей, присвячених подіям 1812 р. та їх меморіалізації. Наукові розвідки Є. А. Бочкова [5], І. В. Крючкова та Н. Д. Крючкової [6], Н. С. Ватніка [7] та ін. присвячені ювілею Вітчизняної війни. Автори акцентують увагу на висвітленні практичних дій російської влади, а публічний вимір тогочасної історичної практики недостатньо досліджений у сучасній російській історіографії. Також не враховані проблеми меморіальної культури та державної історичної політики.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – визначити концептуальне значення образу «Вітчизняної війни» 1812 р. у формуванні колективної пам'яті росіян на початку ХХ ст. Для реалізації цієї мети поставлені такі завдання: реконструювати процес формування образу «Вітчизняної війни» 1812 р. у національній пам'яті росіян на початку ХХ ст. та порівняти його з образом «визвольної війни» у свідомості росіян у першій чверті ХІХ ст.; відтворити процес зміни ставлення до французів

та німців в офіційно-державному «образі ворога»; визначити сутність образу «Вітчизняної війни» як пропагандистського інструменту в роки Першої світової війни.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На початку ХХ ст. виникла парадоксальна ситуація: з одного боку, модернізаційні процеси 60–70-х років ХІХ ст. дали змогу Росії перетворитися на імперію зі своєрідними колоніальними придатками на Кавказі та в Середній Азії; з іншого – російська армія програвала в усіх масштабних війнах, починаючи із середини ХІХ ст. Так, Кримська (Східна) війна 1853–1856 рр. цілком очевидно продемонструвала економічну відсталість країни, її політичну та військову вразливість, а нищівна поразка в Російсько-японській війні (1904–1905 рр.) засвідчила незавершеність модернізаційних процесів у Росії в другій половині ХІХ ст.

Після революції 1905–1907 рр. російська влада почала шукати шляхів зниження градусу радикалізації народних настроїв і звернулася до минулого для подолання негативного досвіду через нове інтерпретування історії. Національна історія глорифікувалася через возвеличення визначних подій, які змінили хід історичного розвитку та героїзації видатних постатей. Франко-російська війна 1812 р. отримала статус «Вітчизняної війни», адже протистояння з Наполеоном викликало небувалий сплеск національної самосвідомості росіян та залишила глибокий слід у народній пам'яті. Так, у редакційній передмові до ювілейного 7-томного видання «Отечественная война и русское общество: 1812–1912» зазначено: «Вітчизняна війна – один із найбільш драматичних і разом із тим найбільш значний за наслідками момент російської історії..., оскільки вона змушувала розігратися пристрасті, високі та низькі, вона зробила зміни в суспільному устрої, вона поклала початок певному напрямку у внутрішній та зовнішній політиці Росії» [8, с. ІІІ].

Урочисте суспільно-державне святкування сторіччя перемоги Росії у Вітчизняній війні 1812 р. відзначали в день Бородінської битви – 26 серпня 1912 р., а весь рік був присвячений пам'яті епохальної події столітньої давнини. Микола ІІ відчував, що авторитет його влади падає і потрібні енергійні заходи для зміцнення її легітимності, зокрема через масові акції. Саме тому імператор прийняв рішення надати ювілею Вітчизняної війни значення всенародного свята [5, с. 7]. Оскільки святкування мало народний характер, то росіяни, а особливо молодше покоління, брали участь у параді, хресній ході, височайшому огляді та «великій прогулянці» меморіальними місцями [7, с. 62].

Крім стандартних урочистих заходів, російська влада сприяла історичній просвіті населення через низку видань для «народу та початкових шкіл», у яких у легкій, спрощеній, доступній формі подавався опис подій 1812 р. Наприклад, С. В. Васенко пояснював читачам, що війна проти полчищ Наполеона має право називатися вітчизняною, адже тоді відбувся «порятунок рідної землі від нашествия галлів (французів) і з ними 20 язиків (народів)» [9, с. 74–75]. Подібні думки трапляються в роботі М. Г. Васильєва, який називав 1812 рік роком російської слави, війну вітчизняною та визвольною від ярма Наполеона, але не лише Росії, а й Західної Європи [10, с. 116–117]. Мету своєї роботи автор визначив як нагадування населенню про славетне минуле їхньої батьківщини для втішного впливу на народний дух [10, с. 2]. Образ «12 року» виразно набував міфологічних рис, виступаючи ідеологічним і педагогічним засобом патріотичного виховання нового покоління: «Бувальщина і казка, яку розповіли на світанку життя, ніколи не забувається... і маємо надію, що розповіді про 12-й рік у столітню його річницю були б милою, незабутньою казкою для нашого підростаючого покоління, для тих, хто на зміну нам прийде захищати Росію та служити їй, оскільки 12-й рік не лише бувальщина, а й майже казка про людей, ім'я котрим – легенда» [11, с. 2–3].

Ще одним способом формування суспільної свідомості стали ідеологічно витримані музейні експонати, які створювали простір трансляції політичної пам'яті про 1812 рік. Нащадки мали сприймати війну з Наполеоном як утілення народного гніву проти загарбників, що зазіхнули на цілісність і недоторканність Російської імперії, як символ великого подвигу [12, с. 3]. Зокрема, 1898 р. уряд ухвалив рішення започаткувати при Генеральному штабі комісію з ушанування пам'яті генералісімуса О. В. Суворова. Її очолив відомий військовий історик, засновник Товариства ревнителів військових знань Є. М. Бібіков. Пожертви на будівництво меморіального комплексу надходили від широких суспільних прошарків, добровольча підписка мала народний характер [12, с. 7–9]. Урочисте відкриття та церковне освячення музею відбулося 13 листопада 1904 р., а О. В. Суворов став першою людиною в Росії, на честь якої був зведений меморіальний музей [13, с. 41].

До сторіччя франко-російської війни на замовлення імператора Миколи ІІ професор класу батального живопису Петербурзької академії мистецтв Ф. О. Рубо написав панораму «Бородінська битва». Відкриття панорами відбулося в дерев'яному павільйоні на «Чистих прудах» 29 серпня 1912 р. А в жовтні в Історичному музеї було відкрито виставку, присвячену героям 1812 р.

Російські митці через естетизацію намагалися продукувати у свідомість росіян пантеон національних героїв Вітчизняної війни. 1911 р. виходить збірка поезій і пісень, присвячених подіям 1812 р., за упорядкуванням К. В. Єлпатьєвського. На його думку, події 1812 р. можна порівняти з 1612-м, коли суверенітет Росії був під загрозою: «це був такий момент в нашій історії, коли патріотичний запал досяг найвищої напруги» [14, с. 2]. Цю тезу автор підтверджував текстуальними слідами російської поезії XIX ст.: так, В. А. Жуковський порівнював французького імператора із Західним Батиєм; М. М. Карамзін називав французів галлами, через яких добродієність змінюється на пекло; у Ф. І. Тютчева Наполеон – «могутній південний демон»; І. А. Крилов ототожнював французів із лютими, кровожерливими новими вандалами з огрубілою мораллю; М. І. Гнідич звинувачував Французьку революцію в ідеях безбожництва на поклоніння новому божеству – Розуму тощо. Натомість російські герої та полководці виступали відважними, хоробрими та чесними: О. С. Пушкін возвеличував відвагу М. Б. Баркляя-де-Толлі, який вступив у бій проти Наполеона, незважаючи на чисельну перевагу супротивника, так коліс вчинив Петро I проти Карла XII; М. Ю. Лермонтов називав Олександра I «російським витязем»; народні пісні героїзували Д. В. Давидова, князя Смоленського М. І. Кутузова та отамана Війська Донського М. І. Платова. Уся поезія була просякнута патріотичним духом – «За Віру, Царя та Вітчизняну!» [14, с. 19].

Остаточо образ французів змінюється з «ворогів» на «друзів» із початком Першої світової війни через кардинально протилежний вектор полюсів дипломатичної орієнтації, а також тому, що Франція виступила союзником Росії у війні [15, с. 35–37]. Фактично першим засобом створення з німців «образу ворога» в країнах Антанти стали повідомлення про зруйнування бельгійського міста Лувена, знищення славетної бібліотеки та бомбардування Реймського собору [16, с. 53]. У російському пропагандистському виданні часів війни ця подія отримала чітку оцінку: «Німецька сумнозвісна культурність є найгіршим із варварств, варварство “освіченого” хама, що збожеволів від права на кров» [17, с. 31].

Публіцисти звинувачували німців у «тевтонській зверхності» та невдячності за визволення німецьких земель 1813 р. На думку Є. С. Шумігорського, «війна за звільнення Німеччини, розпочата імператором Олександром, знищила в корені результати, до яких повинна була привести кампанія 1812 року, спричинила посилення Австрії та Пруссії, які і в той час уже дивилися на Росію, як на природного свого ворога, і поклала початок тим політичним утрудненням, котрі нині, через сто років після підписання Калішського договору, призведуть до зіткнення між світом німецьким і слов'янським» [19, с. 401]. Редактор «Русской старины» П. М. Воронов написав низку статей про святкування лейпцизьких урочистостей 1913 р., де наголошував, що Вільгельм II жодного разу не згадав про історичні діяння росіян у Німеччині 1813 р. та не поклав вінка на могили загиблих під Лейпцигом російських солдат [20, с. VI]. Причину такої ситуації автор убачав у діяльності німецьких істориків, які викоринили у свідомості німців усе те, що зробила Росія для об'єднання Німеччини з 1807–1871 рр. [21, с. VIII].

Натомість ще століттям раніше в Німеччині захоплювалися росіянами-визволителями. У книзі невідомого автора «Коротка справедлива повість про згубні Наполеона Бонапарта помисли...», написаній з метою «втішити та настановити німецький народ», росіяни постають у ролі «останнього подиху» німецького духу: «Коли Бог поламав його (йдеться про Наполеона. – С. К.) хоробрістю і благочестям Російського воїнства і всього Російського народу; тоді світло звело знову очі свої з надією на небо, в серцях всіх чесних німців дух бадьорості збудився, вони відчули втрачену свободу і честь» [22, с. 103]. У той самий час росіяни підтримували Австрійську та Священну Римську імперію та давню європейську систему загалом, проти руйнівних намірів Франції [23, с. 313].

Образ «Вітчизняної війни» з початком Першої світової війни стає ідеологічним інструментом пропаганди в періодиці і засобом патріотичного виховання російського суспільства на фронті та в тилу. Проте міфологізація минулих подій і нав'язлива героїзація народного опору не відповідали реаліям війни, оскільки цілі Росії у війні не вписувалися в наперед заданий зміст поняття – «захищати свою батьківщину». І не випадково інтелектуальний прошарок російського суспільства сприймав цей образ іронічно: «Гірше, ніж брехня фактопису, брехня нашої ідеології. “Вітчизняна війна”, “Війна за звільнення пригнічених народностей”, “Війна за культуру і свободу”, “Війна і св. Софія”, “Від Канта до Круппа” – усе це мерзенне тим, що зі всього цього дивляться на світ не живі, схвильовані почуттям і думкою допитливі людські очі, а якісь сліпі більша публіцистичної нечесності і філософського доктринерства» [24, с. 106–107].

Підсумовуючи зазначене вище, варто зробити такі висновки: 1) створення образу «Вітчизняної війни 1812 р.» та формування в суспільстві колективної пам'яті про героїчні події минулого були

потрібні російській владі для реалізації пріоритетного завдання: формування в молоді патріотичних почуттів та якостей; 2) з початком Першої світової війни влада мала змістити «образ державного ворога» з французів на німців, саме тому піднімали питання Закордонного походу 1813–1814 рр., а образ Вітчизняної війни поступово замінювався іншими ідеологічними конструктами.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Широка царина історичної пам'яті в категорії історичної культури на початку ХХ ст. стала феноменом російського модернізованого суспільства. Багато подій далекого або нещодавнього минулого сприймалися соціумом вже не «за фактом історії», а за тими картинами життя, які пропонували суспільству не лише професійні історики, а й митці, публіцисти, політики. «Публічна історія» вибудовувала власний образ суспільства, часто стаючи яскравою зброєю для політичних цілей, до того ж, мистецтво, будучи одним із відображень історичної самосвідомості суспільства загалом, теж впливало на історичну народну пам'ять. Основним прагненням державної ідеології Російської імперії на початку ХХ ст. було: 1) наповнити змістом національну ідентичність через створення однорідної колективної пам'яті; 2) індоктринувати в суспільну свідомість культурні механізми, які мали перетворитися на сталі структури; 3) легітимізувати головну російську імперську ідею гегемонії через глорифікацію образів минулого, наприклад, переможної Вітчизняної війни 1812 р. З огляду на зазначене вище, можна зробити висновок: образ «Вітчизняної війни» посідав одне із ключових місць у конструюванні колективної пам'яті на початку ХХ ст. Відвага героїв Вітчизняної війни 1812 р. слугувала прикладом для наслідування в роки Першої світової війни.

Джерела та література

1. Ассман А. Длинная тень прошлого: Мемориальная культура и историческая политика / Алейда Ассман ; пер. с нем. Бориса Хлебникова. – М. : Новое лит. обозрение, 2014. – 328 с.
2. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / Йорн Рюзен. – Львів : Літопис, 2010. – 358 с.
3. Sontag S. Regarding the Pain of Others / Susan Sontag. – New York : Picador/Farrar, Straus and Giroux, 2003. – 131 p.
4. Штайнмайер Ф.-В. Преодолевая разделение / Франк-Вальтер Штайнмайер // DE Magazin Deutschland: Помнить и чтить память. – 2014. – С. 4–5.
5. Бочков Е. А. «Придать юбилею Отечественной войны значение всенародного торжества»: деятельность высших и центральных органов власти и управления российской империи по организации праздничных мероприятий, посвященных 100-летию отечественной войны 1812 г. / Е. А. Бочков // Новейшая история России. – 2012. – № 3. – С. 6–25.
6. Крючков И. В. Образ Отечественной войны 1812 года в либеральной российской прессе в контексте столетнего юбилея войны / И. В. Крючков, Н. Д. Крючкова // История и историческая память. – 2012. – Вып. 6. – С. 9–19.
7. Ватник Н. С. Средние учебные заведения Москвы в праздновании 100-летия Отечественной войны 1812 года / Н. С. Ватник // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2012. – № 10 (24). – С. 58–62.
8. Отечественная война и русское общество: 1812–1912. В 7 т. Т. 1 / ред.: А. К. Дживелегова, С. П. Мельнугова, В. И. Пичеты. – М. : [б. и.], 1911. – VIII, 235 с.
9. Васенко С. В. Год великого испытания. Отечественная война / С. В. Васенко. – СПб. : Изд. Я. Башмакова и К^о ; Тип. Т-ва печ. и изд. дела «Труд», 1912. – 64 с.
10. Васильев М. Г. Отечественная война. 1812 год / М. Г. Васильев. – Казань : Тип. Император. ун-та, 1912. – 128 с.
11. Муратов Н. П. 1812 г. Исторический обзор Отечественной войны и ее причин. – Тамбов : [б. и.], 1912. – С. 2–3.
12. Музей-панорама «Бородинская битва» : фотопутеводитель. – М. : Планета, 1986. – С. 12.
13. Меерович Г. И. Музей А. В. Суворова : ист.-краевед. очерк / Г. И. Меерович. – Л. : [б. и.], 1981. – 152 с.
14. Елпатьевский К. В. 1812 год в русской поэзии : сб. стихов и песен (истор. и воен.), посвящ. отеч. войне, Александру I и Наполеону / сост. К. В. Елпатьевский. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1911. – 110 с.
15. Поход Наполеона в Россию и бегство его из оной. – М. : Тип. Н. С. Всеволожского, 1813. – 91 с.
16. Агапов В. Л. «В союзе с передовыми нациями»: Начало мировой войны в либеральном зеркале «Вестника Европы» (1914–1915 гг.) / В. Л. Агапов // Новый ист. вест. – 2012. – № 31. – С. 33–47.
17. Юдин Н. В. Создание образа врага в пропаганде стран Антанты в начале Первой мировой войны (август–декабрь 1914) / Н. В. Юдин // Изв. Саратов. ун-та., Сер. : История, междунар. отношения. – 2012. – Т. 12. – Вып. 3. – С. 50–58.
18. Великая война в образах и картинах / под ред. И. Лазаревского. – М. : [б. и.], 1914. – Вып. 2. – 66 с.
19. Шумигорский Е. С. Кто освободил Пруссию в 1813 году? / Е. С. Шумигорский // Рус. старина – 1914. – № 7–9 (159). – С. 389–401.
20. Воронов П. Н. Вильгельм II-й на Лейпцигских торжествах в 1913 году / П. Н. Воронов // Рус. старина – 1914. – № 10–12 (160). – С. VI.

21. Воронов П. Н. Мировоззрение германцев на исторические события 1813–1814 г.г. / П. Н. Воронов // Рус. старина – 1914. – № 10–12 (160). – С. VIII.
22. Краткая справедливая повесть о пагубных Наполеона Бонапарта помыслах, о войнах его с Германией и Россией, о истреблении войск его и о важности нынешней Немецкой войны. – СПб. : Тип. В. Плавильщикова, 1814. – 117 с.
23. История о политических Франции обманах, коварствах ея и вероломствах, несоблюдений ею мирных трактатов и нарушений священнейших союзов. – СПб. : Император. Акад. наук, 1812. – 314 с.
24. Степун Ф. Из писем прапорщика-артиллериста / Ф. Степун. – Прага : Пламя, 1926. – 367 с.

УДК 94(438) "1918/1939":[327:325.3]

Анатолій Шваб

Зовнішня переселенська та колонізаційна політика Другої Речі Посполитої

У статті висвітлено засади переселенський колонізаційної політики влади Другої Речі Посполитої. Основна увага зосереджена на передумовах, завданнях та результатах її впровадження.

В основу аналізу покладено діяльність Міністерства праці і суспільної опіки, Міністерства закордонних справ та Колонізаційного товариства для втілення ідеї польської колонізації в Бразилії, Перу, Аргентині та інших країнах. Висвітлено механізми здійснення процесу колонізації, економічні та політичні мотиви цієї політики.

Ключові слова: польська колонізаційна політика, еміграційна політика, національна політика Другої Речі Посполитої, українська еміграція.

Шваб А. Внешняя переселенческая и колонизационная политика Второй Речи Посполитой. В статье освещены принципы переселенческой колонизационной политики власти Второй Речи Посполитой. Основное внимание сосредоточено на предпосылках, задачах и результатах ее применения.

В основу анализа положена деятельность Министерства труда и общественной опеки, Министерства иностранных дел и колонизационного общества по воплощению идеи польской колонизации в Бразилии, Перу, Аргентине и других странах. Освещены механизмы осуществления процесса колонизации, экономические и политические мотивы этой политики.

Ключевые слова: польская колонизационная политика, эмиграционная политика, национальная политика Второй Речи Посполитой, украинская эмиграция.

Shwab A. Basic Items of the Foreign Colonization Policy of the Second Rech Pospolyta. The article describes the main aspects of the colonization policy of the Second Rech Pospolyta government. In the focus of attention are the reasons for the realization of colonization policy, its main tasks and consequences.

The author analyses activities of the Labour and Public Protection Ministry, Ministry of Foreign Affairs, and Colonization Association aimed at the implementation of the Polish colonization policy in Brazil, Peru, Argentine and other countries. Special attention is paid to the methods of realization of this policy, economic and political background of the process

Key words: Polish colonization policy, emigration policy, national policy of the Second Rech Pospolyta, Ukrainian emigration.

Постановка наукової проблеми та її значення. Колонізаційна політика є похідною міграційної політики, яка займає важливе місце серед пріоритетів кожної держави. Через її регулювання вирішуються питання економічного, демографічного, етнополітичного характеру. Дослідження засад міграційної політики інших країн дає неабиякий практичний досвід для формування сучасних державних підходів до цього питання. Вивчення досвіду міграційної політики держав, до складу яких входили українські етнічні землі, дає змогу ще й простежити вплив цього процесу на різні сторони життя українців та розкриває особливості національної політики щодо них.

Аналіз досліджень цієї проблеми. В сучасній українській історичній науці питання польської колонізаційної політики міжвоєнного періоду не були безпосередньо висвітлені. Здебільшого, маємо численні розвідки історії української еміграції та діаспори. Цю проблему висвітлено лише через призму причин цього процесу й особливостей адаптації емігрантів у країнах поселення. Так, зокрема, аналізу впливу польської еміграційної політики та імміграційної політики країн поселення на еміграцію із західноукраїнських земель присвячені дослідження С. Качараби. Імміграційну політику країн поселення і політичні, етносоціальні та економічні аспекти еміграції із західноукраїнських земель, що перебували у складі Другої Речі Посполитої, проаналізовано також у працях Ю. Сливки, С. Макарчука, Ю. Макара, В. Євтуха, В. Трощинського, А. Попика та ін.